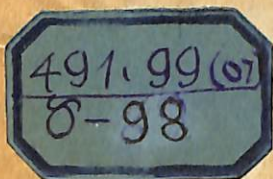

ԾՐԱԳԻՐ
ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ

V—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Հաստատված է ՀԽՍՀ Լուստղիկոմատի կողմից

Յերրորդ հրատարակություն

ԼՈՒՍՀՐԱՏ

8-98 15 MAY 2013

Պատ. խմբագիր՝ Գ. Ս ե վ ա կ
Ցեխ. խմբագիր՝ Յ. Չ ա խ ա լ յ ա ն

2615
40

Սրբագրել՝ Վ. Պ ո ղ ո ս յ ա ն
Կոնտրոլ սրբագրել՝ Մ. Պ ա Ր Ո Ն Ի Լ յ ա ն
Գլավխտի լիազոր 2-1129
Հրատ. № 32, պատվ. № 110, տիրած 3000.

Լուսերատի տպարան, Յերիկան, Տերլան՝ 127

ԲԱՅԱՏՐԱԿԱՆ

Խորհրդային դպրոցի յուրաքանչյուր առարկայի ծրագիր պետք է կազմված լինի հաջորդական սխեմով, հետևաբար՝ «Մայրենի լեզվի ծրագիրը պետք է ապահովի գիտելիքների խա-կապես սխեմատիկ և ճշտորեն սահմանազմված մի ամփոփ շրջանի յուրացումը» (Համ Կ(բ) Կ Կ Կ-ի 1932 թ. ոգոստոսի 25-ի վորոշումից)։ Այդ հիմունքով այս ծրագրում ամեն մի հաջորդ դասարանի կուրսը կառուցված է նախորդ դասարանների ծրա-գրի հիման վրա՝ կազմելով նրա սխեմատիկ շարունակու-թյունը։ Ուստի վոչ լրիվ և լրիվ միջնակարգ դպրոցի 5—10-րդ դասարանների ծրագիրը կազմվել է հաշվի առնելով ցածր դա-սարաններում անցած նյութը։ 1—4-րդ դասարանների ծրա-գրի համաձայն, 4-րդ դասարանը մտնող յերեխան պետք է գիտենա տարրական քերականությունը (պարզ ընդարձակ նա-խադասության վերլուծություն, պարզ հոլովում և խոնարհում, ծանոթություն բոլոր խոսքի մասերին, պարզ բառակազմություն) և ուղղագրության գլխավոր հիմունքները, պետք է ունենա գը-րելու և խոսելու համապատասխան ունակություններ ու տիրա-պետի կարգալու տեխնիկային։

5—10-րդ դասարաններում աշակերտը պետք է անցնի հայոց լեզվի սխեմատիկ քերականությունն ու ամբողջ ուղղագրու-թյունը և կատարելապես տիրապետի գրավոր և բանավոր խոս-քին։ Այդ նկատի առնելով 5—7-րդ դասարանների ծրագիրն ու-նի քերականության, գրավոր և բանավոր խոսքի ու գրքով աշ-խատելու բաժիններ։

5-րդ դասարանում քերականությունը պետք է սկսել 3—4-րդ դասարաններում սովորած պարզ ընդարձակ նախադասության կրկնողությամբ։ Այդ արվում է այն նպատակով, վոր ձևա-բանությունն անցնելու համար ոգտագործվի պարզ նախադասու-թյան շարահյուսությունը, առանց վորի ձևաբանությունն ան-հատկանալի և անմատչելի կլինի։ Պետք է հիշել, վոր մեթոդիկայի տեսակետից ձևաբանության ուսուցման առանցքը պարզ նախա-

դասութեան շարահյուսութիւնն է, վորովհետեւ ձեռքանակն կա-
տեգորիաներից հոլովումն ու խոնարհումը հասկանալի չեն միայն
նախադասութեան մեջ, այլ կերպ կատարելի չոր վերացականու-
թիւն և ֆորմալիզմ:

Հնչյունաբանութիւնից աշակերտները 1—4-րդ դասարան-
ներում ծանոթացել են միայն ձայնավոր և բաղաձայն հնչյուն-
ներին: Այդ քիչ է, անհրաժեշտ է ուսուցանել բաղաձայնների
խմբավորումն ըստ արտաբերման տեղի և ըստ վորակի (ըստ աղ-
մուկի և ձայնի մասնակցութեան չափի), վորովհետեւ ուղղագրու-
թեան ուսուցման կապակցութեամբ անհրաժեշտ է լինում բացա-
տրել, վոր մի շարք դեպքերում վորոշ հնչյունների ազդեցու-
թեամբ, իբրեւ լեզվական որինաչափութիւն, այս կամ այն հըն-
չիւնը փոխում է իր վորակը (դ<թ, բ<փ, գ<ք, ձ<ց, ջ<չ,
դ<խ, բ<ւ):

Բառակազմութեան ուսուցումը կատարելիս պիտի հաշի
առնել, վոր 1—4-րդ դասարաններում յերեխաներն ընդհանուր
գաղափար ունեն հոլովման և խոնարհման մասին, հետեւաբար
կարող են տարբերել ածանցը թեքական վերջավորութիւնից:
Պետք է բացատրել, վոր բառի հիմնական իմաստ պարունակող
մասն արմատն է, իսկ ածանցը՝ մասնիկ, վորն արմատից նոր
բառեր է կազմում նոր իմաստով, մինչդեռ հոլովման և խոնարհ-
ման վերջավորութիւնները նոր բառեր չեն կազմում, այլ վո-
րոշում են բառի պաշտոնը նախադասութեան մեջ: Բառակազմու-
թիւնը սովորեցնելիս անհրաժեշտ է նախաձայնների և վերջա-
ձայնների աղյուսակներ կազմել, ինքնուրույն կերպով նոր բառեր
կազմելու վարժութիւններ կատարել և այլն: Բառակազմութեան
լավ յուրացումը բազմապատկում է աշակերտի բառապաշարը և
մեծապէս ոժանդակում է լեզվի ուսուցման մնացած բաժիններին:

Հոլովման և խոնարհման ուսուցումը պետք է կատարել նա-
խադասութիւնների միջոցով: Հոլովները բացատրելիս պետք է
առաջնորդվել նրանց արտահայտած հիմնական իմաստով, վորի
լավ յուրացումից հետո՝ յուրացնել տալ նաեւ հոլովակերտ վեր-
ջավորութիւնները: Այս վերջինների հետ պետք է կապել հո-
լովումները: Ամեն մի հոլովում առանձին պետք է անցնել և
դասարանական ու տնային գրավոր վարժութիւններով յուրաց-
նել տալ ըստ ամենայնի:

Խոնարհումը և խոնարհման վերաբերող բոլոր հասկացու-
թիւնները (դերբայ, ժամանակ, յեղանակ, դեմք, թիվ, խոնար-

հում, սեռ, կերպ, քայերի անկանոն խոնարհում) նույնպէս պետք
է նախադասութեան միջոցով սովորեցնել: Իբրեւ որինակ ընտրած
նախադասութիւնները պետք է լինեն կոնկրետ միտք արտա-
հայտող և տվյալ քերականական հասկացողութիւնը ցայտուն
կերպով դրսևորող: Որինակ՝ քայերի խոնարհման անցյալ կա-
տարյալ ժամանակը սովորեցնելիս պետք է ընտրած նախադա-
սութեան մեջ գործածվի կանոնավոր բայ (գրել, խոսել, գնալ և
այլն) և վոչ յերբեք՝ ածանցավոր կամ անկանոն բայ (փախչել,
ուռել և այլն):

Քերականական կանոնը սովորացնելով չի սպառում քերա-
կանութեան ուսուցումը: Յուրաքանչյուր կանոն սովորեցնելիս
ուսուցիչը պետք է բերի որինակներ, գրի գրատախտակին և բա-
ցատրելուց հետո առաջարկի աշակերտներին նույն ձևի որինակ-
ներ բերել ինքնուրույն կերպով, ապա դասադրքից և վարժու-
թիւնների գրքից ընտրելով համապատասխան հատվածներ, վար-
ժութիւնների ուսուցման համար (որինակ՝ դերանուն, մակբայ)
անհրաժեշտ է նախ որինակները գրել գրատախտակին, աշակերտ-
ների մասնակցութեամբ վերլուծել, բացատրել և ապա յերակա-
ցութիւն հանելով՝ ձևակերպել կանոնը կամ սահմանումը: Քերա-
կանութեան կանոնն անգիր անելը դեռ չի նշանակում քերա-
կանութիւն գիտնալ. մինչև աշակերտն այդ կանոնը կիրառե-
լով չկարողանա ճանաչել և վերլուծել նախադասութիւններն ու
բառերը տեքստի մեջ, կանոնը չպետք է համարել յուրացված:
Հետեւաբար քերականութեան գրավոր և բանավոր վարժութիւն-
ները պետք է համարել քերականութեան (ուրեմն և լեզվի ու-
սուցման) ամենակարևոր մոմենտներից մեկը:

Բարդ նախադասութեան ուսուցման համար անհրաժեշտ է
ոգտագործել աշակերտների ծանոթութիւնը պարզ ընդարձակ
նախադասութեանը և դրա հիման վրա ծավալել շարահյուսու-
թեան գիտելիքների խորացումը:

Կետագրութիւնը պետք է բացատրել շարահյուսութեան
կապակցութեամբ՝ յուրաքանչյուր կետ հիմնավորելով շարահյու-
սորեն, առաջնորդվելով վոչ թե ձևական մոմենտով (որինակ,
«վորից առաջ դրվում է ստորակետ» — վոր սխալ է), այլ իմաս-
տային և քերականական սկզբունքով:

7-րդ դասարանում հիմնականում ավարտվում է քերականու-
թիւնը: 8-րդ դասարանում կատարվում է քերականական գի-

տելիքների ամփոփում և համակարգում, առանձնապես խորաց-
նելով կետադրության ուսուցումը:

Քերականության առանձին կատեգորիաների ուսուցման
համար պետք է նկատի առնել հետևյալ մասնակի դիտողու-
թյունները:

1. Նախադասությունն ուսումնասիրելիս պետք է բացատրել
ներա հետևյալ հատկանիշները՝

ա) նախադասությունն արտահայտում է մի ամփոփ միտք
(առանձին ամբողջական միտք)։

բ) նախադասությունը հիմնականում արտահայտում է այն
առարկան (անձ կամ իր), վորը գործում կամ լինում է, և նրա
գործողությունն ու յեղելությունը։

գ) նախադասությունն ունի յերկու գլխավոր անդամներ
(յենթակա, ստորոգյալ), վորոնք հիմնականում ձևավորում են
միտքը։

դ) նախադասությունը հանդիսանում է խոսքի քերական-
նորեն ձևավորված միավորը (համաձայնություն, խնդրառություն,
շարահասություն)։

2. Նախածանց պիտի համարել վոչ միայն ժխտական նա-
խածանցները (այ, դժ, ան, s), այլև առ, գե, հա, հա, մա, վա,
յենք, նեք, տալ, վեք և այլն։

3. Բառերը ածական պիտի համարել վոչ այն սկզբունքով,
վոր նրանք ածվում, վրա յեն բերվում գոյականներին, այլ առաջ-
նորդվելով բառերի արտահայտած իմաստով: Ըստ այսմ՝ ածա-
կաններ են այն բառերը, վորոնք իրենց ընդհանուր իմաստով
արտահայտում են առարկայի հատկությունը, վերաբերությունը
և ինչ նյութից լինելը (վորակական և հարաբերական ածական-
ները)։

4. Դերանուններ են վոչ միայն այն բառերը, վորոնք փո-
խարինում են գոյականին, այլ և ածականին, թվականին և մակ-
բային։

Փոխարինում ասելով չպիտի հասկանալ, թե յուրաքան-
չյուր կոնկրետ դեպքում կարելի յե ասել, թե վոր գոյականին,
ածականին կամ թվականին են փոխարինում դերանունները,
այլ վոր՝ դերանուն նշանակում է կամ առարկա, կամ հատկու-
թյուն, կամ գործողության պարագա, կամ թե թիվ, առանց
սակայն անմիջականորեն ցույց տալու, թե ինչ առարկա յե,
հատկություն է, թիվ է և այլն։

Պետք է կանգ առնել նաև այն դերանունների հոլովման
վրա, վորոնք կամ յեզակի չունեն, կամ հոգնակի չունեն. այդ-
պիսիները նախադասության մեջ պետք է գործածել այլ անդամ-
ների հետ և կոնկրետ կիրառությամբ սովորեցնել։

5. Ըղծական կամ ժխտական դերբայ (այս տերմինը պայ-
մանական է) պիտի համարել պայմանական յեզանակի ժխտա-
կան խոնարհման անփոփոխ մասը. — որինակ՝ չեմ գրի, չեմ կա-
ղա: Պետք է բացատրել, վոր նախահոլոտեմբայան գրական լեզվի
մեջ և մի քանի բարբառներում ասվում է՝ չեմ գրի, չեմ կա-
ղալ, բայց մեր գրական հայերենում վերջին հնչյունն ընկել է և
գոյացել է նոր (ըզձական) դերբայ։

6. Պետք է բացատրել, վոր բայի կեպպե կոչվում են բայի
այն ձևերը, վորոնք խոնարհիչներ (ել և ալ) և բայահիմքի
արանքում ածանց ընդունելով, միևնույն բայի արտահայտած
գործողության կամ յեղելության կատարման մեկ ուրիշ կերպն
են ցույց տալիս։

7. Մակբայ պետք է համարել այն բառերը, վորոնք մի-
միայն և կամ գերազանցապես բայի վրա յեն դրվում, արտահայ-
տում են գործողության վորակը, չափը, ձևը և այլն: Մի շարք մակ-
բայներ հեշտությամբ ստուգաբանվում են, ուստի պետք է բա-
ցատրել, վոր գրաբար լեզվի մեջ դրանք յեղել են թեքման ձևեր,
վորոնք աշխարհաբարում գործածվում են վորպես սկզբնական ձև,
փոխելով իրենց ձևաբանական կատեգորիան. որինակ՝ գրեթե =
գրե թե, համարյա — համարեա, իհարկե = ի հարկե (բացառական
հոլով), հարկավ (գործիական հոլով և այլն)։

8. Կապ կոչվում են այն բառերը, վորոնք միացնում են
լրացումը լրացյալի, մեծ մասամբ՝ ստորոգյալի հետ: Կապը միա-
նալով կապվող բառի հետ կազմում է լրացում: Կապերն առան-
ձին վերցրած նախադասության անդամներ չեն լինում: Պետք է
բացատրել, վոր կապերից մի քանիսը նույնպես կազմվել են այլ
խոսքի մասերի գրաբարյան թեք ձևերից որինակ՝ շնորհիվ (գոր-
ծիական հոլով), դեպի = դեպ ի և այլն։

9. Շաղկապներ կապում են նախադասության համագոր-
անդամներն ու համագոր նախադասությունները միմյանց հետ և
յերկրորդական նախադասությունները գլխավորի հետ: Շաղկապն
իր արժեքով և նշանակությամբ հիմնովին տարբերվում է կա-
պերից: Շաղկապները նույնպես նախադասության անդամ չեն
լինում։

10. Մի շարք բառեր նախադասութեան մեջ կատարելով ուրիշ խոսքի մասերի պաշտոն, յերկարատե գործածութեան հետեւ վանքով վերածվել են այլ խոսքի մասերի. որինքն՝ պարթև (ածական) — Պարթև (գոյական), հասցե (հասցե = բայ), հասցե (գոյական), մութ, խավար, հարվածային, Անուշ և այլն:

8-րդ դասարանից սկսվում է լեզվի տեսութեան և հայոց լեզվի պատմութեան տարրական գիտելիքների ավանդումը:

8-րդ դասարանում լեզվի պատմութեանը պետք է կապել գրականութեան պատմութեան հետ, քանի վոր հենց այդ դասարանում էլ սկսվում է հայոց գրականութեան պատմութեանը: Գրականութեան պատմութեան ներածականը տալու ժամանակ պետք է զգալի չափով (շուրջ 4 ժամ) կանգ առնել նաև հայոց լեզվի պատմութեան խնդիրների վրա:

Այսպես, որինքն, յերբ խոսվում է գրաբարագիր գրականութեան մասին, պետք է խոսվի գրաբար լեզվի մասին: Առանձին նմուշներ պետք է բերել գրաբարից և ցույց տալ այն հիմնական տարբերութունները, վոր ունի գրաբարն աշխարհաբարի համեմատութեամբ: Տարրական գաղափար տալով հայոց լեզվի ծագման մասին՝ պետք է հիշատակել հայերեն գրերի գյուտը, գիտելով այն վորպես կուլտուր-քաղաքական յերևույթ: Հիշատակել, վոր գրաբար լեզվի մեջ կան հնուց մնացած բազմապիսի փոխառութիւններ, վորոնք արտահայտում են հայ լեզուի կան միավորի սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական հնագույն կապերը փոխառու ժողովուրդների հետ:

Աշխարհիկ գրականութեան մասին գաղափար տալիս պետք է հիշատակել նաև միջին հայերենը, վորով գրել են միջնադարյան տաղերգուները, և փոքրիկ նմուշներով ցույց տալ նրա, գրաբարի և ժամանակակից հայերենի տարբերութիւնները, բացատրելով, թե ինչպես սոցիալ-պատմական հարաբերութիւնների վորոշ ետապը ծնունդ է տվել այդ հայերենին:

Այդ լեզվի մանրամասն ծանոթութեանը պետք է, անհրաժեշտ է միայն միջնադարյան տաղերգուների նմուշների ընթերցանութեան կապակցութեամբ ընդհանուր գաղափար տալ միջին հայերենի և աշխարհիկ գրական լեզվի մասին:

Հայոց նոր գրականութեան շուրջը կարգացած ներածութեան հետ պիտի կապել գրական հայերենների (արևմտյան և արևելյան) հրապարակ գալը, այդ գրական հայերենների հիմնա-

կան տարրերը (գրաբար, բարբառներ) և ապա այն քաղաքակրթութիւնը, վոր վարել է հայ բուրժուական ինտելիգենցիան այդ լեզուն զարգացնելու բնագավառում: Հարկավոր է առանձնապես լուսարանել Միքայել Նալբանդյանի, իբրև հեղափոխական դեմոկրատիայի ներկայացուցչի, դերը գրական լեզվի կերտման և հաստատման գործում: Պետք է բացատրել այն հիմնական տարբերութիւնը, վոր կա մի կողմից Միքայել Նալբանդյանի և, մյուս կողմից, բուրժուական ինտելիգենցիայի մոտեցումների մեջ գրական լեզուն կերտելու հարցում:

9-րդ դասարանում պետք է հիշատակել հայերեն բարբառները և ծանոթութիւն տալ նրանց հիմնական տարրերի մասին: Թվարկելով յերեք ճյուղերի բարբառները, պետք է ցույց տալ բարբառների և գրական լեզվի հիմնական տարբերութիւնները:

10-րդ դասարանում խորհրդային գրականութեան կապակցութեամբ մեր լեզվի մեջ ընդգծել այն նորը, վոր արդիունք է Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխութեան և հանդիսանում է ժամանակակից գրական լեզվի առանձնահատկութիւնը (հատկապես լեզվի այն կողմերը, վորոնք արտահայտում են նրա նոր, բարձր մշակույթը): Դրա հետ միասին պետք է բացատրել մեր լեզվի մեջ յեղած նոր փոխառութիւնները, համեմատելով այն նախահոկոսները, վոր կան լեզվի կատարած փոխառութիւններին հետ:

Այստեղ պետք է ցույց տալ, թե ինչպես մեր գրական լեզուն արտահայտում է «ձևով ազգային և բովանդակութեամբ սոցիալիստական» կուլտուրայի ստալինյան թեզը:

Դրանից հետո պետք է բացատրել ընկեր Ստալինի գրույթը համաշխարհային միասնական լեզվի ստեղծման մասին:

Դրավոր և բանավոր խոսքի ուսուցումը 5—10-րդ դասարաններում կառուցվում է տարրական դպրոցի ծրագրի վրա, իբրև նրա շարունակութիւնը: 5—6 և 7-րդ դասարաններում գրավորի տեսակները տրվում են ըստ հաջորդական դժվարութեան: Չեն հիշատակվում գրավորի այնպիսի տեսակներ, վոր կարելի չէ տալ տարրական դպրոցում: Յեթն տարրական դպրոցի գրավորների նպատակն է գերազանցապես ուղղագրութիւն, ինչպես և շարադրելու տարրական ձևեր սովորեցնելը, ապա միջնակարգ և վոչ լրիվ միջնակարգ դպրոցներում գրավորների տիպերը նպատակ ունեն գերազանցապես շարադրել սովորեցնելը՝ լրացնելով միաժամանակ ուղղագրական դիտութեան թերութիւնները:

Ուստի 5, 6 և 7-րդ դասարաններում հերթական կերպով տրվում են շարադրության դանազան տիպերը, սկսած պարզ պլանի ոգնությամբ շարադրություն գրելուց մինչև ամբողջական յերկերի գրական վերլուծությունը: Յերբ, սակայն, կնկատվի, վոր տվյալ դասարանը պահանջված մակարդակին չի համապատասխանում, ուսուցիչը պետք է ոգտագործի նաև 1—4 դասարանների գրավորներն տիպերը: 8-րդ դասարանից սկսած գրավորները և ներանց տեսակները բղխում են գրականության պատմության նյութից և ուսուցումից: 5—7-րդ դասարաններում տրված են նաև քերականության գրավոր վարժություններ, վորոնց նյութը պետք է լինի քերականության այն բաժինը, կանոնը կամ սահմանումը, վորն ավանդվում է տվյալ որը կամ տվյալ դասին:

5—7-րդ դասարաններին հայոց լեզվին տրված ժամերի մոտ 50 րոպեք պետք է տրվապրել քերականությանը: 5 և 6-րդ դասարաններում 6-որյակում առնվազն մեկ գրավոր պետք է տալ, չհաշված քերականական գրավոր վարժությունները և ստուգողական թելադրություններ:

5-րդ դասարանում պետք է տալ առնվազն յերկու վեցորյակում մեկ գրավոր:

Ծրագրում քերականությունն ու ուղղագրությունը, գրավոր և բանավոր խոսքը և գրքով աշխատանքը տրված են առանձին բաժիններով, բայց այդ չի նշանակում, վոր ուսուցումը պետք է կատարել հերթական կերպով, ըստ բաժինների:

Ընդհանրապես, հայոց լեզվի դասը պետք է ընդգրկի զուգահեռ աշխատանքներ թե քերականության բաժնից, թե գրավոր ու բանավոր խոսքի և թե գրքով աշխատելու բաժնից:

Յերբեմն ել քերականության գասը, վոր հագեցած պետք է լինի գրավոր և բանավոր վարժություններով, պետք է հերթափոխի գրավոր խոսքի ուսուցմանը, գրքով աշխատանքին:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

V—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

5-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Նախադասություն

Խոսքը վորպես մտածության արտահայտություն, նախադասություն, նախադասության գլխավոր անդամները՝ յենթակա և ստորոգյալ. նախադասության մյուս անդամները վորպես լրացումներ: Պարզ գաղափար վորոշի, հատկացուցչի, բացահայտչի, պարագայի և խնդրի մասին: Հարցական, բացականչական, հրամայական և պատմողական նախադասություններ:

Բ. Հնչյունաբանություն

Բառ. վանկ. հնչյուն. տառ. հայերենի այբուբենը. ձայնավորներ և բաղաձայններ, հայերենի բաղաձայն հնչյունների ստորաբաժանումները՝ ա) ըստ արտաբերման տեղի և բ) ըստ վորակի՝ ըստ աղմուկի ու ձայնի մասնակցության չափի (ձայնեղ, խուլ և շնչեղ խուլ): Հնչյունափոխություն. տողադարձ:

Գ. Բառագիծություն

Բառերի տեսակներն ըստ կազմության. արմատ և տծանց. պարզ, բարդ և ածանցավոր բառեր, հայերենի կարևոր ածանցները, նորագույն հապավումներ: Հիմք և վերջավորություն: Բառերի տեսակներն ըստ իմաստի և արտաբերման հնչյունական կողմի՝ նույնանիշ, հականիշ, համանիշ, համանուն բառեր:

Դ. Ուղղագրություն

Ը ձայնավորի ուղղագրությունը. յա, յու, յո, յե, այ, ոյ, ույ, եյ յերկհնչյունների ուղղագրությունը. յ ձայնակապի ուղղագրությունը. իա և յա, իա, իե, իու, իո յերկհնչյունների ուղղագրությունը: Բաղաձայնների ուղղագրությունը. ձայնեղների վերածվելը շնչեղ խուլերի. Բ և Դ հնչյունների դերն այդ դեպքում: Ոտար բառերի ուղղագրություն:

Ձեվաբանություն

Խոսքի մասերը.— Գոյական, ածական, թվական, դերանուն, բայ, մակբայ, կապ, շաղկապ և ձայնարկություն:

ԳՈՅԱԿԱՆ.— Առարկաներ. գոյականներ. գոյականների գործածությունը նախադասության մեջ. հատուկ և հասարակ գոյականներ. գոյականների հոլովումը և գոյականների առումները՝ անձ և առարկա. ուղղական, սեռական, սրական, հայցական, բացառական, գործիական և ներգոյական հոլովները և նրանց հիմնական ֆունկցիաները. գոյականների թիվը. հոլովումներ. Ի, ՈՒ, ԱՆ, ՅԱՆ, ՈՋ, ՈՐ, ՎԱ, Ց, հոլովումները, հարադիր գոյականների հոլովումը. գրաբար հոլովածների մնացորդներ. գոյականալերտ ածանցները և նրանց ուղղագրությունը:

ԱՇՄԱԿԱՆ.— Ածականի տեսակները՝ վաղակական և հաջորդական. համեմատական աստիճաններ. ածականների գործածությունը նախադասության մեջ. ածականի գործածությունը գոյականի հետ. ածականի հոլովումը. ածականի վերածումը գոյականի և ընդհակառակը. ածականակերտ ածանցներ (ային, ալան և այլն). ածականների ուղղագրությունը:

ԹՎԱԿԱՆ.— Թվականի տեսակները՝ բանական և դասական. թվականների գործածությունը նախադասության մեջ. դասականների ածանցները. թվականների գործածությունը գոյականի հետ. թվականների հոլովումը. թվականների ուղղագրությունը:

ԴԵՐԱՆՈՒՆ.— Դերանունների տեսակները՝ անձնական, ցուցական, փոխադարձ, հարցական, հաջորդական, անորոշ, վերջավոր, ժխտական կամ բացասական. դերանունների գործածությունը նախադասության մեջ. Դերանունների հոլովումը. անհղական դերանուններ, անհոգնակի դերանուններ. դերանունների ուղղագրությունը:

2. ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Հոդվածի գրական դեղարվեստական պարզ վերլուծություն (բանավոր). տեղեկատու զեկուցում (բանավոր). հոդվածի բովանդակության գրավոր շարադրություն. հոդվածն ընդարձակելու և համառոտելու գրավոր հմտություն. նախորդը մշակված պլանի ոգնությունը պարզ թեմայի մասին գրավոր շարադրություն (անցած նյութի, նոր ծանոթացած նյութի, կարգացած հոդվածի,

կիրոյում, թատրոնում և այլուր տեսածի ու լսածի շուրջը, և այլն). խնդրակենսագրություն. պարզ բնութագրություն. քերականական և ուղղագրական գրավոր վարժություններ տանը և դասարանում. գործնական գրություններ (դիմում, հայտարարություն, և այլն). թերադրություն (բացատրական, ուսուցողական, ստուգողական): Միևնույն նյութը 1-ին, 2-րդ և 3-րդ դեմքերով գրավոր պատմելու հմտություն:

3. ԳՐԲՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Ծանոթություն գրքին՝ անուն, հեղինակ, հրատարակչություն, հրատարակչության վայր, տարեթիվ, տիրաժ, առաջաբան, ցանկ, բաժիններ, գլուխ և այլն:

Ծանոթություն գրադարանից գիրք ստանալու կարգին. բացատրական և ուղղագրական բառարաններից ոգտվելու հմտություն. կարգացածի կարևոր և անհրաժեշտ տեղերն առանձնացնելու հմտություն թե ամբողջ հատվածի և թե մի աբզակի մեջ:

6-րդ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԵՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Ձեվաբանություն

Բայ.— Բայի ձևերը՝ դերբայական և յեղանակային. դերբայների տեսակները՝ անորոշ, անկատար, ապառնի, վաղակատար, հալանկատար, յեմքակայական և ըղծական. դրանց իմաստը և գործածությունը. բայի յեղանակային ձևեր. դեմք, թիվ, ժամանակ, յեղանակ. Բայերի գործածությունը նախադասության մեջ:

Խոնարհում. ստիմուսական, հրավայական, ըղծական, պայմանական կամ յեմքադրական և հալանկատարական յեղանակները, սահմանական յեղանակի ժամանակները, հրամայական յեղանակը, ըղծական, պայմանական և հարկադրական յեղանակների կազմությունը և ժամանակները, ուղղագրություն:

Բայի ել և ալ խոնարհումը (առաջին և յերկրորդ խոնարհում): Ուղղագրություն:

Բայի ժխտական խոնարհումը և նրա ուղղագրությունը, բայի սեռերը՝ ներգործական, կրավորական և չեղոր, բայի կերպերն ըստ կազմության՝ սոսկական, կրավորական, պատճառական, բազմապատկական. գալ, ալ, լալ, ուսել, և լինել անկանոն

բայերի խոնարհումը, եմալ, անալ, նեյ, և չեյ վերջացող բայերի խոնարհումը. գլխավոր և յերկրորդական (բաղադրյալ) ժամանակներ:

Մակբայ.— Մակբայի տեսակները, մակբայի տարբերությունը ածականից, մակբայների կազմությունը և պատմական տեղեկություններ նրանց մասին. մակբայների գործածությունը նախադասության մեջ:

Կապ.— Կապերի տեսակները, նախադրություն և հետադրություն, դրանց հոլովական խնդրառությունները և գործածությունը. կապական բառեր, պատմական տեղեկություններ կապերի մասին:

Շաղկապ.— Շաղկապների տեսակները, համադասական և ստորադասական:

Ձայնարկություն.— Ձայնարկության առանձնահատկությունները մյուս խոսքի մասերի համեմատությամբ:

Խոսքի մասերի փոխադարձ փոխանցումները:

Նախադասության վերլուծությունը ըստ խոսքի մասերի:

Բ. Շաղկապություն

Մտածություն, խոսք, նախադասություն. պարզ և բարդ նախադասություն. պարզ նախադասության գլխավոր անդամները՝ յենթակա և ստորոգյալ, նրանց միասնությունն ու համաձայնությունը. համառոտ նախադասություն. ընդարձակ նախադասություն. զեղչված յենթակայով և զեղչված ստորոգյալով նախադասություններ. ընդարձակ նախադասության գլխավոր անդամների լրացումները. Յենթակայի լրացումները՝ վոբոժիչ, հոսկացուցիչ և բացահայտիչ. ստորոգյալի լրացումները՝ խնդիրներ և պարագետներ. ուղիղ և անուղղակի խնդիրներ. «եղի, ժամանակի, չափի ալ և անակի, ձևի, պատճառի, նիմունքի և նպատակի պարագաներ: Հոլովների ֆունկցիաները: Սեռական և հայցական հոլովները հայերենում և նրանց առանձնահատկությունները: Լրացման լրացումներ, վորոշիչ, հատկացուցիչ, բացահայտիչ, կողմնակի խնդիրներ և պարագաներ. 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ և այլ աստիճանի լրացումներ, նրանց ֆունկցիան նախադասության մեջ: Կապակցություն (համաձայնություն և շարադասություն):

Հարցական, պատմողական, բացականչական և հրամայական նախադասություններ. կետադրություն. կոչական բառով նախադասություններ. ձայնարկությունների գործածությունը բա-

ցականչական նախադասությունների մեջ. կետադրություն. միջանկյալ բառերով նախադասություններ. հաստատական և ժըխական նախադասություններ. կետադրություն:

Զեղչված անդամներով նախադասություններ. անդամ և անյենթակա նախադասություններ. բաղմակի կամ համադաս անդամներով նախադասություններ. կետադրություն:

2. ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Բանավոր զեկուցում պլանով կամ կոնսպեկտով. շարադրության մանրամասն գրավոր նախագիծ կազմել նախաբանով և վերջաբանով. զեղարվեստական յերկի գրավոր պարզ վերլուծություն. բանավոր և գրավոր պարզ համեմատական բնութագրություն. ինքնուրույն շարադրություններ (ստեղծագործական և այլն), գործադրելով լեզվի պատկերավորության միջոցները՝ համեմատություն, փոխաբերություն, մակերի, այլաբանություն և այլն: Նկարագրական բնույթի ինքնուրույն գրավոր աշխատանքներ. գրել սպավորություններ՝ կարգացած գրքերից, տեսած կամ լսած յերևույթներից, ճանապարհորդություններից, ելակուրսիայից և այլն: Ստուգողական թերադրություն. քերականական գրավոր վարժություններ. գործնական գրություններ (արձանագրություն, տեղեկանք, ստացական):

3. ԳՐՔՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կոնսպեկտ կազմելու հմտություն. սահմանված թեմայի շուրջը զանազան գրքերից ցիտատներ հավաքելու հմտություն: Կարգացած տեքստը համառոտել և ընդարձակել:

7-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Շաղկապություն

Բարդ նախադասություններ, միավորյալ նախադասություններ, բաղմակի յենթակայով և բաղմակի ստորոգյալով միավորյալ նախադասություններ. կետադրություն:

Համադասական նախադասություններ. միջանկյալ նախադասություններ. կետադրություն:

Բարդ ստորադասական նախադասություններ. նրանց կազմությունը. գլխավոր և յերկրորդական նախադասություններ.

յերկրորդական նախադասութիւնները վերադառնալով նախադասութեան անդամներին փոխարինողներ և լրացնողներ. նախադաս, միջադաս և վերջադաս յերկրորդական նախադասութիւններ. ստորադասական շաղկապների գործածութիւնը:

Կետադրութիւնը բարդ նախադասութիւններում: Յերկրորդական նախադասութիւնների տեսակները: Դերբայական լրացումը. կողմնակի յենթակա և կողմնակի լրացումներ: Բարդ նախադասութեան վերածումը պարզի՝ դերբայական լրացման և կողմնակի յենթակայի միջոցով. դերբայների գործածութիւնն այս դեպքերում:

Փերականական վերլուծութիւնը ըստ նախադասութեան տեսակների, ըստ նախադասութեան անդամների և ըստ խոսքի մասերի:

Բ. Կ Ե Տ Ա Պ Դ Ր Ո Ւ Բ Յ Ո Ւ Ն

Տրոհութեան, բացահայտութեան և խողովանութեան նշանները. ստորակետի գործածութեան բոլոր դեպքերը. միջակետի և բութի գործածութեան բոլոր դեպքերը. գծիկը, գիծը և նրանց գործածութիւնը հայերենում, բաղմակետի, չակերտի, փակագծի, հարցականի, բացականչական և յերկարացման նշանների գործածութիւնը հայերենում:

2. ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Յերևոյթներ ունենալիս կարողանալ թե՛ կրճատ և թե՛ բարդ մեջբերումներ կատարել. ցիտատները ոգտագործելու ունակութեան խորացումը. վերլուծական գրավոր շարադրութիւններ և համառոտագրութիւն: Դրական տեսակների գրավոր վերլուծութիւնը: Դասարանում մշակած ամբողջական յերկի գրական-գեղարվեստական գրավոր վերլուծութիւն: Գլուզի և քաղաքի սոցիալիստական շինարարութեան զանազան մոմենտների գրավոր վերաբարդութիւնը (ինքնուրույն աշխատանք): Բնութեան նկարագրութիւններ: Ազատ թեմայով շարադրութիւն: Քերականական և պարզ վոճաբանական գրավոր վարժութիւններ: Ստուգողական թեւադրութիւն:

3. ԳՐԳՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կարգացածի կամ գրելիքի շուրջը թեզիսներ և բանաձևեր կազմելու հմտութիւն (յեղրակացութիւններ և առաջարկութիւններ):

ներ): Բարդ և ընդարձակ պլան կազմելու հմտութիւն. առձեռն բառարանից ոգտվելու վարժութիւն. կարգացած գրքերի բերլիոգրագիտ կազմելու հմտութիւն:

8-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հնչյունաբանութեան, բառագիտութեան և ձևաբանութեան համակարգումը:

Կետադրութիւնը. Կետադրութեան նշանակութիւնը գրավոր խոսքի համար:

Առողանութեան նշանները և նրանց գործածութիւնը. շեշտ, բացականչական նշան, հարցական նշան:

Բացահայտութեան նշանները և նրանց գործածութիւնը. Բաղմակետ, կախման կետեր, չակերտ, փակագիծ, անջատման գիծ, միացման գծիկ:

Տրոհութեան նշանները և նրանց գործածութիւնը. վերջակետ, միջակետ, ստորակետ, բութ, գիծ:

Փերականութեան, ուղղագրութեան և կետադրութեան ամփոփումը:

ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Ամբողջական գեղարվեստական յերկերի շուրջը գրավոր վերլուծական շարադրութիւններ. տիպերի վերլուծութիւն (գրավոր և բանավոր). գրողների գրավոր և բանավոր բնութագրութիւններ. գեղուցումներ կազմելու և կարդալու պրիոմները (կոնսպեկտով և թեզիսով):

Առաջարկված թեմաների շուրջը շարադրութիւն գրելու հմտութիւն, գործադրելով պարզ հետազոտական բնույթ կրող յեղանակներ. նկարագրութիւններ, ուրվագծեր, ստուգողական թեւադրութիւն:

3. ԳՐԳՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Դրքի մշակման ու ոգտագործման լիակատար գիտութիւն. կոնսպեկտ, տեքստուալ (բնագրային) կոնսպեկտ, պլան (պարզ և ընդարձակ), համառոտութիւն, ցիտատներ (քարտային սխտիմ):

Յերկու և ավելի աղբյուրներից ոգտվելու ունակութիւն. մատենագիտական (բերլիոգրագիտ) և այլ ուղեցույցներից ոգտվելու հմտութիւն. բառարաններով աշխատելու ունակութիւն:

ԼԵԶՎԻ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐՐԵՐ

8-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

«Լեզուն նույնքան հին է, վորքան և գիտակցությունը. լեզուն հենց գործնական, ուրիշ մարդկանց համար գոյություն ունեցող, ուրեմն ինձ համար ևս գոյություն ունեցող իրական գիտակցություն է» (Մարքս-Ենգելս), «Լեզուն մարդկային հատորգակցման կարևորագույն միջոց» (Լենին), լեզվի ինչպես և գիտակցության ծագումը «ուրիշ մարդկանց հետ հաղորդակցելու անհրաժեշտությունից ու կարիքից» (Ենգելս): Տարբեր լեզուների փոխադրեցությունները, նմանություններն ու տարբերությունները: Լեզուն վորպես զարգացման յենթակա սոցիալ-պատմական յերևույթ: Փոխառյալ բառերը և փոխառություններն սոցիալական պատճառները. հին փոխառություններ (յեկեղեցի, կաթողիկոս, բագին, դժոխք, մարդարեւ), նոր փոխառություններ (տրակտոր, կոլեկտիվ, ուղիք, կոմբայն, տրակ և այլն):

Գրաբար լեզուն և միջին հայերենը վորպես ֆեոդալական հասարակության տարբեր շրջանների գրական լեզուներ: Միջին հայերենով գրված յերկերն ու նրանց տեսակները:

Հայ բուրժուական հասարակության կազմակերպման շրջանը, աշխարհաբարը վորպես գրական լեզվի և բարբառների միասնություն: Աշխարհաբարի և գրաբարի պայքարը 19-րդ դարի կեսերին. գրական աշխարհաբարը, գրական հայերենի հաստատման հիմնական պատճառները: Նալբանդյանի և Նազարյանի լեզվադիտական ըմբռումները: Աշխարհաբար գրականին նախորդող շրջանները. «Հյուսիսսփայլ»-ի դերը նոր գրական լեզուն որին նախանշանելու և կերտելու ասպարիզում: Հայոց գեղարվեստական գրականության դերը գրական հայերենի զարգացման և տարածման գործում:

Նախահոկտեմբերյան գրական հայերենի ուղղագրությունը, նրա բնույթը:

9-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

Հայերենի բարբառների հիմնական բաժանումը ԿԸ, ՈՒՄ, ԵԼ (և ԵՍ) ճյուղերի. հայերենի բարբառների պարզ թվարկումն ու գաղափար նրանց մասին:

Գրական լեզվի և բարբառների փոխհարաբերությունը. հայ գրական լեզվի արեւելյան և արեւմտյան ճյուղերի տարբերությունները:

10-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխությունը և Հայաստանի խորհրդայնացումը:

Հայերենի ուղղագրության ռեֆորմը և նրա բնույթը:

Ձեռք աղգային, բովանդակության սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման ստալինյան դրույթը: Հայոց լեզվի զարգացման նոր ետապը Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո:

ա) Նոր բառերի ստեղծում.

բ) Բառակազմության նոր ձևերի ստեղծում:

գ) Բառերի իմաստի փոփոխություն.

դ) Բուրժուա-կղերական աշխարհայացք արտահայտող բառերի մահացում.

յե) Լեզվի ղեմնկրատացում և մասսայականացում:

Ընկեր Ստալինը համաշխարհային միասնական լեզվի հարցի մասին:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0246533

10. 279

ԳԻՆԸ 70 ԿՈՊ.